

* فرح وسیم

مولوی محمد حسین احمد آبادی دی حیاتی تے ادبی خدمتیں

Abstract:

This monographical research is about moulvi Muhammad Husain Ahmadabadi and his writings in punjabi literature. Muhammad Husain Ahmadabadi has left a deep impression on the people of his time through his asceticism and piety. He received religious education in Arabic and Persian languages and completed his studies in Islamic jurisprudence. He wrote and translated many books from Arabic and Persian in Punjabi like Dewan-e-Hafiz, Gulzaar e Adam, Ahwalul Akhlat and Mojizat Muhammadi. He has placed religious scholar, poet and writer in punjabi literature.

Keywords: Moulvi Muhammad Husain Ahmadabadi, religious knowledge, teaching, Dewan e Hafiz, Mojizat Muhammadi

مولوی محمد حسین احمد آبادی پنجابی ادب دی پھلواڑی وچ اکھراں دے سدا مہکویں پھل کھڑان والے لکھاری ہو گدرے نیں۔ جیہناں دہاکیاں دے حساب نال پنجابی ادب تخلیق کیتا۔ ایس وچ اسلامی مہاندے دا ادب سب توں اہم اے علمی، ادبی تے دینی خدمتیں تے اپنے زہد و تقویٰ پاروں مولوی محمد حسین احمد آبادی نے اپنے دور دے لوکاں تے گہرے نقش چھڈے نیں۔

فخر درویشاں مولوی محمد حسین احمد آبادی اک باکمال تے بے مثال انسان سن جیہناں اپنی بہوں پکھی شخصیت دے فیض نال اک زمانے نوں فائدہ پہنچایا اوہ جتھے اک عالم فاضل بزرگ سن او تھے آج پدھر دے شاعر وی سن۔

مولوی محمد حسین 1858ء وچ احمد آباد، پنڈ دادنجان ضلع بہلم وچ پیدا ہوئے آپ دے والد مولانا قادر بخش اپنے زمانے دے اک منے پرمنے حکیم تے ادیب سن۔ اوہناں دی والدہ شب زندہ دار خاتون سن اوہناں دی برکت والی گود دا مولوی محمد حسین صاحب دی شخصیت بناون وچ بہت ہتھی۔ آپ دا شروع توں رحمان دین ول سی۔ آپ نے نئی عمر وچ ای قرآن پاک حفظ کیتا۔ عربی تے فارسی زبانیں وچ دینی تعلیم حاصل کیتی۔ مسائل فقہ تے عبور حاصل کیتا ایس دے نال نال تاریخ اسلام دی تعلیم وی

مکمل کیتی۔ اوہناں اشاعت دین واسطے کئی اوکڑاں جھیلیاں۔ مولوی محمد حسین دا گھرانہ جدی پشتی ولیاں دا گھرانہ اے۔ ایس خاندان وچ ہر سو یا دو سو سال بعد اک ولی پیدا ہوندا چلا آرہیا۔ اوہناں دے والد مولانا قادر بخش اپنے زمانے دے وڈے عالم سن۔ اوہناں دے والد نے اورنگزیب عالمگیر دے زمانے وچ فقہ دے مسائل تے لکھی جان والیاں کتاباں وچوں مشہور کتاب ”مٹھی روٹی“ لکھی۔ جیہڑی اوس زمانے وچ دینی مدرسیاں وچ نصاب دے طور تے پڑھائی جاندی سی۔ آپ دے دادا مولوی فتح محمد ولی کامل سن۔⁽¹⁾

مولوی محمد حسین خاندان وچوں ناصر صرف مرداں وچ اللہ دی محبت تے اخلاص کٹ کٹ کے بھریا ہویا سی بلکہ ایس خاندان دیاں عورتاں وی زہد و تقویٰ وچ بے مثال سن۔ سیدہ کینز فاطمہ بنت سید فتح محمد اپنے ویلے دیاں ولیہ سن۔ کرامات دا ظہور ہون توں بعد وی اپنے حال وچ رہندیاں سن ایس طرح سیدہ راج بی بی بنت حکیم سید قادر بخش وی اپنے خاندان دیاں دو جیاں بزرگ عورتاں طرح انتہائی عبادت گزار تے صوم و صلوة دیاں پابند سن۔ مولوی محمد حسین احمد آبادی دی دھی سکینہ بی بی نوں اپنے بزرگاں توں ولایت توں بہت حصہ ملیا سی۔ پوری زندگی آخرت دی فکر وچ لگھائی۔⁽²⁾ آپ دا شجرہ نسب حضرت امام حسینؑ نال جاملدا اے۔ آپ دا شجرہ نسب کچھ ناچ اے۔

حضرت امام حسینؑ حضرت امام حسنؑ امام زین العابدینؑ امام باقرؑ
 سید امام جعفرؑ سید اسماعیلؑ سید عبداللہؑ سید ابابکرؑ سید نور الدینؑ
 سید تقی الدینؑ سید نجم الدینؑ سید احمد صادق ثانیؑ سید ابو بکر ابراہیمؑ سید
 فرید الدین عطارؑ سید اللہ بندہؑ سید خدا بخشؑ سید فتح محمدؑ سید قادر بخشؑ
 مولوی محمد حسین احمد آبادی⁽³⁾

مولوی محمد حسین احمد آبادی نے اپنی عملی زندگی دا آغاز قرآن پاک لکھن توں کیتا آپ ہر ویلے قلم دوات اپنے نال رکھدے تھوڑا جیہا ویلا ملدا تے قرآن پاک لکھن لگ پیندے۔ قرآن پاک دا اک نسخہ جیہڑا کے 1898ء دے لگ بھگ لکھیا گیا سی اوہناں دے نواسے سید عبد الطیف شاہ مرحوم دے پتر سید عثمان شاہ ہوراں کول حالی تیکر محفوظ اے۔

آپ نے حصول رزق واسطے حکمت دا پیشہ اپنایا اللہ رب العزت نے آپ دے ہتھ وچ بڑی شفا رکھی سی با نچھ پن دے علاج لئی اوہناں دی شہرت دور دور تیکر پھیل گئی سی۔ اوہناں نے کوئی تن کو درجن چھوٹیاں وڈیاں کتاباں لکھیاں تے اوہناں نوں ”ملک الشعراء“ دا خطاب ملیا۔⁽⁴⁾ مولوی محمد حسین دا ودڈا کارنامہ دیوان حافظ دا ترجمہ اے جیہڑا ”مذاق العاشقین“ دے نال توں 1889 وچ چھپیا۔ ایس توں بعد حافظ انتخاب تن مترجماں دا اکٹھا کر کے چھاپیا گیا۔ ایس مجموعے وچ مہناج العارفین (عبداللہ

عبد) مذاق العاشقین (مولوی فضل حسن) تے سراج العاشقین (مولوی پارس علی) دے ترچے شامل نیں
 ایس کتاب دے دو ایڈیشن ملدے نیں پہلا 1914ء وچ تے دو جا 1922ء وچ ایس مجموعے وچ
 مولوی فضل حسین احمد آبادی اصل وچ مولوی احمد حسین احمد آبادی ای نیں کیوں بے مایاں اوہناں دے
 ناں فضل حسین تے نظر حسین رکھے سن۔⁽⁵⁾ آپ نے اپنا نام احمد حسین رکھیا کیوں بے اوس زمانے وچ احمد
 ناں دے بہت سارے شاعر سن تے آپ نے اپنے ناں نال اپنے علاقے دی نسبت ناں احمد آبادی لا
 لیا۔ آپ دے کلام دی شہرت دا اندازہ ایس توں لایا جا سکدا اے کہ اوہناں دے ملن والیاں وچوں تے
 کجھ ضرورت منداں نے اوہناں دیاں کتاباں دے نسخے چوری کر کے اپنے ناں توں چھپوادتے۔⁽⁶⁾
 مولوی محمد حسین دی شادی اک صابر و شاکر خاں تون غدیحہ بیگم ناں ہوئی ایس بی بی وچوں اک
 پتر سید عبد القادر تے پنج دھیاں سیدہ سکینہ، سیدہ آمنہ، سیدہ رقیہ، سیدہ صابرہ تے سیدہ ہاجرہ پیدا ہوئیاں۔ اللہ
 تعالیٰ نے مولوی صاحب نوں اُوپر پٹھ پنج دھیاں دتیاں تے مولوی صاحب نوں زینہ اولاد دی شدید
 خواہش ہوئی۔ ایس موقع تے اوہناں نے ”مناجات قلب دعا المعروف وڈیاں مہراں والیاں سائیاں“
 لکھی۔ ایہ اک پنجابی نظم اے جیہنوں بے پناہ شہرت ملی۔ ونگی لئی شعر ویکھو:

کدی تاں پوری پا اساڈی روندیاں عمر دھائی
 کر قبول جناب اپنی تھیں اس روندے دی زاری

اک جگہ ہو لکھدے نیں:

صدقہ پیر شاہ عیسیٰ صاحب صدقہ اجمل سائیں
 یا رب سائیاں میں عاجز دیاں کریں قبول دعائیں

ایس نظم دے اکثر مصرعے ریڈیو۔ ٹی وی تے دو بے شاعران دے ناں توں نشر ہوندے
 رہندے نیں۔ اللہ نے بڑیاں متناں مراداں بعد اوہناں نوں پتر دتا جیہدا ناں سید عبد القادر رکھیا گیا۔
 دیوان حافظ بعنوان مذاق العاشقین صفحہ نمبر 144 اشاعت سوم وچ انج لکھدے نیں:

روز وچھوڑے والے لنگھ گئے گمیاں دین جدائیاں
 نیک ستارہ چڑھیاں فالوں ہونیاں سب بھلیائیاں
 نور کھنڈاون وچ زمانے دل وچ خوشیاں آئیاں
 اللہ روشن ڈینہ دکھایا جگ ہویاں روشنائیاں

اپنے لاڈلے پتر دے ناں دعائیہ نظم انج لکھدے نیں:

عبد القادر اللہ تیری لمی کرے حیاتی وچ راہ شریعت تیرا پاوے قدم ثباتی

سید عبد القادر دی شادی ملتان دے نواب احمد خان خاکوانی دی صاحبزادی سکینہ بی بی نال
ہوئی سی۔⁽⁷⁾

مولوی محمد حسین نے کچھ عرصہ راولپنڈی پرنٹنگ پریس وچ نوکری کیتی او تھے ایکسٹنٹ دی وجہ
توں اوہناں دی بانہہ ٹٹ گئی تے اوہ اک مہینہ گھر نہ جاسکے اوہناں خط وچ ایہہ شعر گھلایا:

وچ وطن گزراں نہ ہووے آکھ سجن کبھیہ کرے
بخت لنگوٹا کر ہوشیاری چت پردیساں دھریے
جہہڑی سر آوے سر تے نبھائیے مرن توں مول نہ ڈریے

1906ء وچ جدوں ہندوستان دے مسلماناں نے ہندی نوں سرکاری زبان بنان دے خلاف
تحریک شروع کیتی تے اوہناں نے انگریز دی ملازمت توں استعفیٰ دے دتا۔⁽⁸⁾

مولوی محمد حسین کول دور دراز دے علاقیاں وچوں لوک پنہہ کر کے علاج لئی تے شاعری دی
اصلاح لئی آندے سن۔ مولوی صاحب نے طبی خدمت دے نال نال دینی تعلیم دا سلسلہ وی جاری رکھیا ہویا
سی۔ ایسے طرح کچھ ویلا شعر و شاعری دی اصلاح لئی مخصوص کیتا ہویا سی۔ آپ دے قابل ذکر شاگرداں
وچ مولوی دلپنڈی، بی بی محضی، مولوی عبد الجبید، منشی خادم حسین، سید پیر شاہ ناظم، فضل الہی فضل بھیروی نے
شہرت حاصل کیتی۔⁽⁹⁾

مولوی محمد حسین دی شخصیت اپنے مزاج دی سادگی، خوش اخلاقی، ملنساری تے ایثار و محبت
پاروں مرجع خلافت سی۔ قد چھ فٹ توں اچا، رنگ چٹا سفید، ککیاں اکھیاں سن، لباس بوہت سادہ تے پروقار
ہوند اسی، اوہ سفید دھوئی کرتا تے مہل دی سرگودھا سٹائل دی پگڑی بھدے سن۔⁽¹⁰⁾

مولوی محمد حسین نے اک بھر پور تے قابل فخر حیاتی گذاری اوہناں مسافراں دی طرح زندگی
لنگھائی۔ ساری عمر ذاتی مکان بنان دا خیال تیکر نہ آیا۔ اوہناں نوں مسائل فہم تے شرح تے مکمل عبور
حاصل سی۔ بہت عرصہ تیکر اوہناں دیاں کتاباں مدرسیاں وچ پڑھائیاں جاندیاں رہیاں۔ اخیر عمر وچ
اوہناں نوں ذیابیطس تے فیرتپ دق نے پھڑ لیا۔ 1920ء دی اک شام اوہ آفتاب قناعت اپنی تمام تر
روشنیاں سمیٹ دا ہویا بھیرہ شریف وچ غروب ہو گیا۔ اوہناں اپنے پچھلیاں نوں وصیت کیتی جے میرے
بعد میری قبر بے نشان کر دینا، خورے لوکی اہنوں پوجنا شروع کر دین۔⁽¹¹⁾

مولوی محمد حسین لوکاں دیاں نظراں وچ:

مولوی محمد حسین دی من موہنی شخصیت بارے اوہناں دے اک مریض شاعر نے انج خراج تحسین

پیش کیٹنا۔

مولوی محمد حسین احمد آبادی لئی از خادم الفقرا فضل الہی فضل:

قوم اعوان ساکن بھیرہ

حضرت نکتہ داں شرع دے محمد حسین مصلے

ملک الشعرا لقب اوہناں دے مشہور جہاناں

ارج کل اوہناں بھیرے اندر ڈیرے آن لگائے

شعر بناون والا دیوے سچی ایہہ گواہی

وچ پنجاب جیہناں مشہوری مکھ پر نور تھلے

تصنیفاں دا انت نہ کوئی ہو یا فضل ربانا

بے اولاد ہووے جو کوئی آن مرادال پائے

میں بھی خود آزمایا نسخہ کیٹنا فضل الہی (12)

اوہناں دے اک سمکالی شاعر مولوی محمد امین کجھ انج آکھدے نیں:

مولوی محمد حسین مصلی یار میرا دل جانی

بن تلواراں لوکاں تائیں کردا قتل ربانی

رنگ رنگ تصنیفاں آسداں ہویاں جگ عیانی

شعر بناوے سحر چلاوے کھولے راز حیاتی

کیوں نہ زہرہ شعر آسدے تھیں رقص کرے آسمانی

وانگ بدر دے روشن ملکیں ہر ہر تھانوں مکا نی (13)

مولوی محمد حسین دے پینگے عملاں تے نیک نیتی دا فیض اللہ نے اوہناں دی آل اولاد دی

صورت وچ دتا۔ سارے نیک پدہیزگار سن تے اعلیٰ عہدیاں تے فائز سن۔ اوہناں دے پوتے بھٹو دے

وکیل رہے ناصر صرف مرداں نے ناں نمایاں سگول عورتاں وی طب دے شعبے وچ ناں کما رہیاں نیں۔ (14)

مولوی محمد حسین احمد آبادی دیاں لکھتاں

دیوان حافظ منظوم پنجابی ترجمہ:

مولوی محمد حسین احمد آبادی نے حافظ شیرازی دے دیوان دا ترجمہ ”مذاق العاشقین“ دے

عنوان نال کیٹنا۔ جہڑا پہلی وار 1307ھ بمطابق 1889ء وچ چھپیا جدکہ دوجی واری 1922ء تے تہجی

واری 2006 بمطابق 1427ھ وچ چھپیا۔ 231 صفحیاں دی ایس کتاب نوں ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم ہوراں ترتیب دتا اے کتاب دے مڈھ وچ ”جی آیاں نوں“ دے سرنا نوں بیٹھ ڈاکٹر شہباز ملک دی پنج صفحیاں دی لکھت اے صفحہ نمبر 27 توں صفحہ 32 تیکر دیباچہ ”شرح خلاصہ دیوان حافظ حصہ اول“ دے عنوان نال شعراں وچ دیوان حافظ تے جہات پائی گئی اے جدوں کہ کتاب دے صفحہ 33 توں حافظ دی پہلی غزل دے ترجمے دا مڈھ بچھا اے۔ جیہڑا کتاب دے صفحہ 177 تیکر اے ایس حصے وچ کل 66 غزلاں دا منظوم پنجابی ترجمہ کیتا گیا اے ایس توں بعد صفحہ 219 تیکر مختلف شاعراں دے پنجابی تے فارسی کلام دے نمونے دتے گئے نیں۔ کتاب دے اخیر وچ صفحہ 220 توں لے کے 231 تیکر دیوان حافظ دیاں بعض اصطلاحات دا آسان ترجمہ تے ”مراد کئی اے“ شامل کر دتا گیا اے۔ ترجمے دی ونکی:

واعظان کان جلوہ بر محراب و منبرے کنند
چون بخاندہ می روند آن کار دیگری کنند
ترجمہ: واعظ ایہہ جو منبر چڑھ کے لوکاں متیں دیندے
گھر جاوون تے اوہناں گلاں دا آپے الٹ کریندے
گویا باور نئے دارند روز داورے
کاین ہمہ مکر و دغل درکار داور می کنند
ترجمہ: گویا نہیں یقین اوہناں نوں روز قیامت والا
ایہہ جو شرعی کماں اندر کر دے ٹھگی چالال (15)

گلزار آدم (منظوم پنجابی):

مولوی محمد حسین احمد آبادی دی منظوم پنجابی کتاب ”گلزار آدم“ دی چوتھی اشاعت مسعود کھدر پوش ٹرسٹ نے 1430ھ بمطابق 2009ء وچ کیتی۔ ایس کتاب دی اشاعت وچ پنجاب سرکار، محکمہ اطلاعات و ثقافت تے امور نوجواناں لاہور دامالی مل ورتن شامل سی۔

253 صفحیاں دی ایس کتاب وچ کل ست باب نیں۔ کلاسیکل شاعری دی روایت وانگ کتاب دا آغاز مناجات، حمد، نعت تے منقبت توں ہوندا اے ایس کتاب وچ حضرت آدم توں لے کے حضرت ابراہیم تک دے سچے قرآنی حالات و واقعات نظم کیتے گئے نیں۔ ایس کتاب وچ معلومات دے اوہ خزانے نیں جیہڑے کسی ہور کتاب وچ نہیں لہندے۔ ونکی لئی شعر ویکھو:

حالات نمرود مردود و ہزیمت ادا زپشہ
بابل تھیں نمرود نکالیا ابراہیم نبی نوں

قسم کرے جو ڈھونڈھاں جا کے رب اسماناں والا
پچھے آن تکبر ودھیا کافر اس شقی نوں
پھڑ کے قتل کراں اس تائیں کہندا اوہ موکالا (16)

احوال الآخرت (وعظ نصیحت):

مولوی محمد حسین دی ایس کتاب نوں محمدی پریس لاہور نے 1894ء وچ چھاپے چاڑھیا۔ کتاب
دامڈھ سورۃ الحدید پارہ نمبر 28 دیاں کجھ آیتاں توں ہوندا اے فیربہناں آیتاں دا ای منظوم ترجمہ و تفسیر
بیان کیتی گئی اے۔ ایسے صفحے دے اخیر تے حضرت ابو ہریرہؓ توں روایت حدیث جس وچ پیغمبر دیاں
چھ فضیلتاں بیان کیتیاں گیاں نیں دا ترجمہ تے تشریح دتی گئی اے۔

احوال الآخرت وچ ایسی طرح تھاں تھاں تے کتھے آیتاں تے کتھے حدیثاں لکھ کے منظوم
ترجمے و تفسیر بیان کیتی گئی اے۔ کتاب دے اخیر وچ کتاب لکھن دی وجہ کجھ انج بیان کر دے نیں۔

روز جمعہ تے فجری ویلاں پھلکن ماہ بہاری
تن مہنیاں اندر ساری ایہہ کتاب بنائی
سجے ہتھ ملے دن آخر عملاں والا نامہ
شاعر بہتوں قلم رکھی پا فراغت ساری
ایہہ کارن تساں نصیحت بہاری عبرت پکڑو بہائی
ایہہ نامہ کرے شفاعت میری ہویاں تم کلاماں (17)

ڈاکٹر شہباز ملک ہوراں دے کہن موجب ایہہ کتاب انڈیا آفس لائبریری لندن تے پنجاب
پبلک لائبریری لاہور وچ موجود اے۔ (18)

گلزار حسین (ترجمہ اردو پنجابی):

مولوی محمد حسین ہوراں دی ایہہ کتاب مولانا عبدالعزیز دی مشہور کتاب ”سراشہاد تین“ دا پنجابی و
اردو ترجمہ اے۔ جھہڑی گلزار حسین دے نال نال محمدی پریس لاہور توں چھاپے چڑھی۔ جس وچ برصغیر
پاک و ہند وچ واقعہ کر بلا بارے قصے کہانیاں نوں غلط ثابت کر کے سچائی نوں سامھنے لیاندا گیا اے۔ کتاب
دے سرورق تے ایہہ خوبصورت شعر درج اے:

حسب الحکم فقیر اللہ دی بنیا ایہہ رسالہ
اللہ کری ایمان سلامت عمر ملی صدسالہ (19)

وجہ تصنیف کچھ انج بیان کر دے نیں کہ
عرب و عجم وچہ عالم فاضل گذری سے ابرارن
سے اسرار معانی ڈھونڈی عقلموں پہونچی بالا
تصنیفاں تعریفناں لائق کر کر گئے ہزاراں
امپراج تک کسی نہ لایا سر شہادت والا (20)

معجزات محمدی المشہور بہ تحفہ حسین:

مولوی محمد حسین دی ایہہ کتاب مصطفائے لاہورتوں 1328ء بمطابق 1910ء نوں چھاپے چڑھی
ایہہ کتاب 32 صفحیاں دی اے ایس دے سرورق تے اک سطر انج لکھی ہوئی اے۔
”بفرمائیش میاں چراغ الدین و سراج الدین تاجر کتب لاہور کشمیری بازار۔“
ایس کتاب وچ رب دی حمد بیان کرن توں بعد حضور نبی کریم دے چھتی (36) معجزے بیان
کیتے گئے نیں تے اخیر وچ لکھدے نیں۔
تاریخ تصنیف کتاب:

باراں سی تے بانوے ہجری معجز کچھ کونیں
باراں سی اٹھانوے اندر لکھو طرز کتابی
چہ نوین سنہ وچ ہوچی سی اسدی کل تیاری
اوہ اوراق پداگندہ جز دا نانوپہ پئی سن
حاصل ہووے اللہ کو لوں کچھ متاع ثوابی
احمد آباد شہر وچ لکھیا نال خدا دی یاری (21)

سیف السنۃ ردروافض:

ایس کتاب نوں مولوی محمد حسین ہوراں نے 1302ھ بمطابق 1884ء احمد آباد وچ لکھیا پر ایہہ
کتاب 1916ء وچ اسلامیہ سٹیٹ لاہورتوں چھاپے چڑھی کتاب دا مڈھ کلاسیکل روایت موجب حمد باری
تعالیٰ نال کر دے نیں۔ ونگی ویکھو:

لائق حمد ثنائیں خلقت پالن والا سائیں
جس ایمان عنایت کینا مٹھ مٹھی دے تائیں (22)
کتاب دے اخیر تے انج لکھدے نے

ختم کتاب و نذر مصنف دوبارہ اختصار
 لکھ لکھ حمد ثنا تعریفاں لائق شان خدائی
 بارہویں ماہ جمادی الثانی موسم پییز والا
 طول کرن دی نیت آہی لکھاں کر تفصیلاں
 جس کر کے مہر عنایت میری ختم کتاب کرائی
 فجری وقت سوار دہاڑی ہو یا ختم رسالہ
 قرآن حدیثوں کل فضائل شان اصحاب جمیلاں (23)

نماز کامل (ترجمہ):

نماز دا پنجابی وچ منظوم ترجمہ 27 رمضان 1341ھ نوں چھاپے چڑھیا۔ کتابچے دے مڈھ وچ
 حمد، نعت تے فیر ایس دے لکھن دا سبب انج بیان کر دے نیں:
 ایپر حمدوں نعتوں پیچھے عرض حسین گزارے
 مٹی باجھوں جیونکر دانہ اگدا نائیں سل تے
 جد تک سمجھے نائیں بندہ کی میں سنہ تھیں کہندا
 ہوئے عمل قبول نہ باجھ غلوص پیارے
 جد تک عجز نیاز نہ ہووے اثر نہ تھیدا دل تے
 تدوڑی دل وسدا بالکل غفلت اندر رہندا (24)
 ایس توں بعد نماز، ایمان دیاں صفتاں، اسلام دے ارکان تے کلیمیاں دا بڑے سوہنے ڈھنگ
 نال منظوم ترجمہ کیئا گیا اے۔

مناجات طلب اولاد المعروف وڈیاں مہراں والیاں ساتیاں (دعائیہ کلمات):
 مولوی محمد حسین دی ایس لکھت نے بہت شہرت پائی۔ ایہ 11 صفحیاں تے مشتمل کتابچہ اے جس
 وچ اللہ اگے گڑگڑا کے اولاد دی طلبی واس تے دعاواں منگیاں گئیاں نیں۔ مڈھ وچ لکھدے نیں:

وڈیاں مہراں والیا ساتیاں رب غریب نوازا
 اپنے فضل کرم تھیں کھولیں رحمت دا دروازہ
 رحمت دا دریا الہی ہر دم وگدا تیرا
 جے ہک قطرہ بخشیں مینوں کم ہو جاوے میرا (25)

اخیرتے لکھدے نیں:

کدی تال پوری پاساڈی روندیاں عمر دھائی
 کر قبول جناب اپنی تھیں اس روندے دی زاری
 صدقہ پیر شاہ عیسیٰ صاحب صدقہ اجمل سائیں
 یارب سائیاں میں عاجز دیاں کریں قبول دعائیں (26)
 ایس نظم دی شہرت دا اندازہ ایتھوں لایا جاسکدا اے کہ ریڈیو تے ٹی وی تے اکثر اینہاں
 دے شعر دو بے شاعران دے نال نال نشر ہوندے نیں۔
 ایس توں اڈ مولوی محمد حسین دیاں گمشدہ کتاباں بارے گلزار آدم دے صفحہ 223 اُتے بابا جی
 دے نواسے سید عبدالطیف شاہ مرحوم دے پتر سید عثمان شاہ ہوراں نے لکھیا اے کہ:
 سیدنا مولوی محمد حسین احمد آبادی دیاں درج ذیل کتاباں دا کوئی قدیم نسخہ جے کسے
 کول محفوظ ہوے تے فراہم کر کے شکرے دا موقع دیو۔ مناسب ہدیہ پیش کیتا
 جائے گا۔

۱۔ شرح ترمذی	۲۔ شرح شمائل	۳۔ شرح فضائل
۴۔ شرح قصیدہ غوثیہ	۵۔ معجزات محمدی	۶۔ شرح قصیدہ مفریہ
۷۔ تفسیر سورۃ فاتحہ	۸۔ تفسیر سورۃ یسین	۹۔ کسب نامہ جگاماں
۱۰۔ جہاں نما (اردو)	۱۱۔ قرابادین (پنجابی)	۱۲۔ اسرار الحاذقین
۱۳۔ علاج الاطفال	۱۴۔ شرح درود تاج	۱۵۔ حال امام ربانی
۱۶۔ حال امام کبریا	۱۷۔ خواب نامہ	۱۸۔ قصہ نونہالاں
۱۹۔ رسالہ جنین	۲۰۔ فیض عام	۲۱۔ تذکیر الناس (عربی)
۲۲۔ گلزار اسمعیل	۲۳۔ نماز کامل	(27)

مولانا محمد حسین دیاں کوئی ڈھائی تن درجن کتاباں نیں جیہناں وچوں کجھ ملیاں نیں تے کجھ
 ایثیاء دی سب توں وڈی پرائیویٹ لائبریری جھنڈی روج موجود نیں۔ لائبریری والے کیوں جے اونہاں
 کتاباں دی فوٹو کاپی دی اجازت نہیں دیندے ایسی لئی کیمرے دی اکھ نال اونہاں نوں محفوظ کر لیا گیا
 اے۔ (28)

مولوی محمد حسین احمد آبادی دی شاعری دا جائزہ:

مولوی محمد حسین حکمت دے نال شاعری وی کر دے تے دو جیاں دی اصلاح وی۔ اوہ اک عالم باعمل، دین شریعت دے جانو تے پابند سن۔ ایس چیز نے اوہناں نوں بھرواں اعتماد تے قادر الکلامی عطا کر دی۔ اوہناں دی شاعری نکتہ آفرینی، خیال اڈاری، خلوص دی نگہ، درد تے سوز پاروں سلاہن جوگ اے۔ وڈیاں وڈیاں حقیقتاں سادہ تے تھوڑے لفظاں راہین آلیکدے نیں۔ اوہناں دی شاعری وچ تشبیہاں، استعارے، حکمت تے دانائی دیاں گلاں دا بھرواں احساس ملدا اے۔ ایس دے نال نال اوہناں ہر شعری صنف وچ خیال تے جذبے دا من کچھواں اظہار کیتا اے تے کدھرے وی فن دے تقاضیاں توں مکھ نیں بھنویا۔

مکدی گل ایہ وے کہ اوہناں دا کلام پنجابی ادب دا انملا سرمایہ اے تے ساہنوں اوہناں تے بڑا فخر تے مان اے۔

References:

- * Assistant Professor, Emerson University, Multan
- 1- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz (Jahaniyan: Maulvi Muhammad Hussain Memorial Foundation 2006) 21.
 - 2- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ صدر محمد حسین احمد آبادی فاؤنڈیشن جہانیاں ضلع خانیوال۔
 - 3- خاندانی شجرہ نسب، سید محمد عثمان شاہ مولوی محمد حسین احمد آبادی دے نواسے شاہ محمد عبد الطیف مرحوم دے پتر
 - 4- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz, 21.
 - 5- As Above, 14.
 - 6- As Above, 21.
 - 7- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ
 - 8- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz, 22.
 - 9- Mola Bakhsh Kushta- Punjabi Shairan da Tazkira (Lahore: Aziz Publisher, 1988)26.
 - 10- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ
 - 11- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz, 26.
 - 12- As Above, 23.
 - 13- As Above, 24.
 - 14- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ

- 15- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz, 115.
- 16- Maulvi Muhammad Hussain- Gulzar-e-Adam (Lahore: Saud Khader Posh Trust, 2009)164.
- 17- Maulvi Muhammad Hussain- Ahwal ul Akhrat (Lahore: Muhammadi Press, 1894)139.
- 18- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ۔
- 19- Maulvi Muhammad Hussain- Gulzar-e-Hussain (Lahore: Muhammadi Press, 1316AD) book cover.
- 20- Maulvi Muhammad Hussain- Gulzar-e-Hussain, 3.
- 21- Maulvi Muhammad Hussain- Mojzaat-e-Muhammadi almshoor bah Tohfa Hussain (Lahore: Mustafa Press) 32.
- 22- Maulvi Muhammad Hussain- Saif al Sanna Radd-e-Rwafiz (Lahore: Islamia System, 1966)2.
- 23- As Above, 96.
- 24- Maulvi Muhammad Hussain- Namaz Kamil (Lahore: Muhammadi Press, 1341ah)3.
- 25- Maulvi Muhammad Hussain- Minajat Talb Olad (Jahaniyan: Maulvi Muhammad Hussain Memorial Foundation, 2001)1.
- 26- As Above, 11.
- 27- Maulvi Muhammad Hussain- Diwan-e-Hafiz, 223.

28- گل بات ڈاکٹر سیدہ شہناز نسیم، زوجہ سید محمد عثمان شاہ ایڈووکیٹ